

Mendel, Miloš

Muslimská náboženská obec v českých zemích (1934-1945)

Religio. 1996, vol. 4, iss. 2, pp. [167]-182

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124766>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Muslimská náboženská obec v českých zemích (1934 – 1945)

Miloš Mendel

Islám a české země

Vzhledem ke své geografické poloze a povaze historického vývoje se české země nikdy nedostaly do trvalejšího přímého styku s islámskou civilizací. Pomineme-li okrajové kontakty na středověkých obchodních trasách, procházejících naším územím, nevýraznou účast Přemyslovců na křížových výpravách do Svaté země nebo ojedinělé poznávací cesty českých měšťanů a šlechticů na islámský Východ, pak novověká zkušenost českých zemí s islámem byla o něco pestřejší, vždy však zprostředkovaná a utvářená převážně v kontextu politického soupeření habsburské monarchie s osmanskou říší. Proto naše znalosti o islámu byly dlouhodobě ovlivňovány faktorem „tureckého nebezpečí“ (cca 150 let osmanské přítomnosti v Uhrách, včetně území pozdějšího jižního Slovenska,¹ dvojnásobné osmanské obléhání Vídně – r. 1529 a r. 1683). Kulturní vliv islámu byl rovněž vlašný a je doložitelný pouze ve sklonu k orientalismu u tehdejší šlechty (turecké či jiné islámské motivy v módě, architektonické výtvořiny s orientálními náměty – např. romantický minaret z přelomu 18. a 19. století na lichtenštejnském panství v Lednici), případně v životním stylu měst („turecké“ kavárny v Praze apod.).

Situace se výrazně změnila teprve po rakousko-uherské okupaci Bosny a Hercegoviny r. 1878 a jejich anexi r. 1908. Tehdy se české země staly součástí státního útvaru, v němž žila početně nezanedbatelná muslimská komunita. Bosenští (příp. chorvatští) muslimové se rakouské intervenci vojensky bránili, v období před první světovou válkou se však muslimské nacionalistické organizace snažily čelit radikálnímu nacionalismu Srbů a Chorvatů loajalitou vůči habsburské moci. Rakouská anexe ovšem nepřinesla bosenskému obyvatelstvu výrazné ekonomické výhody a část tamějších muslimů naopak využívala možnosti pohybu obyvatelstva v nových hranicích k hledání nových pracovních příležitostí. V letech 1878 – 1918 docházelo k latentní migraci „Bosňáků“ do severních oblastí monarchie.

---

1 P. Horváth – V. Kopčan, *Turci na Slovensku*, Bratislava 1971; V. Kopčan – K. Krajčovičová, *Slovensko v tieni polmesiaca*, Bratislava 1983.

Většinou to byli drobní řemeslníci, cukráři, zmrzlináři, hokynáři, ale také studenti vysokých škol v Praze a Brně.²

Demografické změny nakonec přispěly k tomu, že císař Franz Josef I. dne 15. července 1912 podepsal v Bad Ischlu návrh zákona č. 159/1912 ř.z., kterým bylo „islamské náboženství ritu hanafitského“ prohlášeno za státem uznané.³ V Uhersku byl právní vztah státu k islámu upraven zák. článkem XVII/1916, který se vztahuje na islám bez ohledu na právní školu (arab. *madhab*).⁴ Jak uvidíme, tato zdánlivě bezvýznamná odlišnost se později stala jednou ze zásadních překážek při vymezení právního postavení muslimské obce v ČSR.

Na základě zmíněného zákona z r. 1912 se muslimové hanífovské právní školy „v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených uznávají za náboženskou společnost ve smyslu státního základního zákona ze dne 21. 12. 1867“ – tedy prosincové ústavy, která právně zakotvila nové státoprávní uspořádání při rakousko-uherském vyrovnání. Zákon č. 159/1912 zajišťoval muslimským obcím sebeurčení, avšak při zachování státního dozoru a za podmínky, že bude trvale zabezpečen chod alespoň jedné náboženské obce. Zákon vybízel k dodržování právních a rituálních norem tak, aby byly shodné s panujícími poměry v Bosně a Hercegovině. Na tato území se zákon nevztahoval, neboť rakouskou státní mocí byly respektovány tamější právní poměry muslimských komunit z doby osmanské. Proto také zákon povoloval účast „duchovních“ (*ulamá*) z Bosny a Hercegoviny na zřizování a chodu obcí v ostatních zemích říše. Jejich činnost však měla být sledována a jestliže odporovala „veřejným ohledům“ nebo choval-li se „náboženský sluha“ v rozporu s trestním právem a mravností, mohla být z moci úřední ukončena. Za klíčový z hlediska pozdějšího vývoje lze považovat §7 zákona, který praví, že „o manželstvích přívrženců islamu a o vedení jejich rodných, manželských a úmrtních rejstříků zůstanou v platnosti ustanovení zákona ze dne 9. dubna 1870 ř. z. č. 51“.⁵

2 Podle rešerše MV ČSR, založené na archivních spisech MV Rakousko-Uherska, zejm. důvodové zprávě k návrhu zák. č. 159/1912 ř. z. uznávajícího islám za státní náboženství habsburské monarchie. Blíže viz: Státní ústřední archiv v Praze (dále jen SÚAr); MV; 1918-1948, 47, IX., A-Ž, II. kartón, č. 15 719/1938; MV-VR, fascikl A3144, kartón č. 575.

3 SÚAr; MV; 1918-1948, 47, IX., A-Ž, II. kartón, č. 66 846/1937. Hanafitský (hanífovský) ritus je jedna ze čtyř nejrozšířenějších právních škol sunnitského islámu. Byla převládající formou práva v osmanské říši, zejm. v Malé Asii a balkánských provinciích.

4 *Ibid.*; 3. arch k č. 39 461.

5 Zákon č. 159/1912; zmíněný zákon č. 51/1870 upravuje dosavadní právní normu v Rakousku o povinném církevním sňatku. Připouští výjimku pro ateisty a další „nekřesťanské“ občany habsburské monarchie a zavádí pro ně povinnost občanského sňatku a povinné vedení občanských matrik. Zákonem č. 159/1912 ř.z. se do této kategorie zahrnují také stoupenci islámu hanífovského madhabu.

Pro vznik a vývoj muslimské obce v ČSR byla litera výše zmíněných zákonů důležitá, neboť československé úřady v tomto případě rakousko-uherskou legislativu převzaly a při registraci a uznání obce z těchto zákonů důsledně vycházely.

Muslimská obec *versus* sekulární stát (1935 – 1941)

Rok 1918 znamenal rozpad monarchie, ale demografický pohyb vytvořením nových hranic neustal. Balkánští muslimové, kteří se usadili na územích, jež se stala Československou republikou, tam namnoze zůstali a vzhledem k bývalým vztahům a rozdlům v hospodářské situaci přicházeli další. K nim se záhy připojovali nepočetní muslimští emigranti ze Sovětského svazu (převážně Čerkesové a Tataři). Teprve v polovině třicátých let se muslimové, žijící především v Praze a Brně, začali sdružovat na základě své náboženské příslušnosti. Do té doby se spontánně stýkali a praktikovali islámský rituál pouze jednotlivci – převážně na národnostním základě.

První úvahy o založení muslimské obce získaly konkrétní podobu až koncem r. 1934. Dne 8. listopadu se z podnětu tehdejšího egyptského generálního konzula Abdulhamída al-Bábá beje, indického muslimského intelektuála dr. Sajjida Hasana Mírzá chána a českého publicisty M. A. Briciuse sešla skupina pražských praktikujících muslimů, kteří založili *Muslimskou náboženskou obec pro Československo s ústředím v Praze* (dále jen MNO, latinkou přepsaný název v arabštině zněl *El-Ittiḥad el-Islami*).⁶ Účastníci se dohodli, že zmapují počet pražských muslimů a posoudí jejich ochotu k účasti na budování obce. Tato sondáž zabrala několik týdnů, neboť jednotliví muslimové o sobě nevěděli a zejména neměli jasno v legislativních podmínkách pro zřízení obce. První ustavující schůze MNO se konala 23. prosince 1934. Za svůj první úkol si obec vytkla výstavbu mešity v Praze, zajištění řádné registrace a uznání čl. úřady. Slavnostně pak byla obec ustavena 25. dubna 1935 na shromáždění, kterého se zúčastnili „četní příznivci“ z řad pražské inteligence, podnikatelských kruhů projevujících zájem o obchod s islámskými zeměmi (např. Exportní ústav, Pražské vzorové veletrhy) a zastupitelské úřady islámských států.⁷

Zároveň se ustavila Rada MNO, která 31. prosince zaslala ministerstvu školství a národní osvěty (dále jen MŠANO) dopis, v němž se „zdvořile

6 Arab. název *El-Ittiḥad el-Islami* pak býval celkem pravidelně uváděn vedle českého názvu v přepisu latinkou na hlavičkovém papíře obce, ačkoli jeho doslovný překlad zní „Islámský svaz“. V záhlaví periodika *Hlas MNO* (viz dále) býval naopak v arabském písmu uváděn správný překlad: *al-Džamá'a ad-díníja al-islámíja fí džumhúrtjati tšikústíjákíja*. U některých dokumentů je k oficiálnímu názvu v češtině uveden ještě dovětek „v Praze“ nebo „ústředí v Praze“, což mj. působilo nedorozumění při vymezování legislativního statutu MNO.

7 *Hlas muslimské obce pro Čechy a Moravu*, prosinec 1944, s. 1.

oznamuje zřízení Moslímské (mohamedánské) náboženské obce... ve smyslu říšského zákona čís. 159 ze dne 15. července 1912, kterým byla uzákoněna moslímská (mohamedánská) církev hanafijského ritu“.⁸ Rada sděluje, že ve smyslu 7. a 8. § tohoto zákona má obec právo vést matriky svých příslušníků, oddávat a pohřbívat. Dne 1. ledna 1935 byl dopis podobného znění zaslán magistrátu hl.m. Prahy.⁹ Dne 2. února 1935 MNO obdržela dopis MŠANO (na vědomí též Zemskému úřadu), jímž se potvrzuje zřízení „Moslemínské náboženské obce“. V souladu se zákonem č. 159/1912 se mj. konstatuje, že „...jest náboženskou společností jmenovaného ritu pokládati za státně uznanou v zemích českých“. Zároveň se upozorňuje, že vnější právní poměry musí být upraveny a aktualizovány „nařizovacím způsobem“, a požaduje se, aby obec předložila ke schválení řádně zpracovaný organizační statut, resp. stanovy. S odvoláním na §8 zák. č.159/1912 MŠANO zdůrazňuje, že k zřízení MNO bude třeba též schválení ministerstva vnitra (dále jen MV), zejména ve věci vedení matrik a náboženských úkonů (sňatky, pohřby apod.), neboť v souladu s §7 cit. zák. je třeba se ve věcech manželských, rodinných a úmrtních rejstříků držet litery zákona č. 51/1870 ř.z., který nařizuje pro příslušníky „mimokřesťanských“ náboženských obcí povinnost občanských úkonů. Rovněž v této věci MŠANO ponechává rozhodnutí na MV. Zároveň dopis upozorňuje, že z podání MNO není jasno, zřizuje-li se obec pouze v českých zemích, nebo také na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Poukazuje na právní rozpor v konstatování MNO, že se zřizuje „pro Československo ve smyslu zák. č.159/1912“ a upozorňuje MNO, aby si vyjasnila teritoriální rozsah své působnosti. Pokud by totiž trvala na působnosti v celé ČSR, bylo by nutno postupovat i se zřetelem k čl. XVII/1916 a obě právní normy by pak bylo nutno postoupit Zemskému úřadu v Užhorodě a referátu MŠANO v Bratislavě k vyjádření.¹⁰ Ve zprávě ministerstvu vnitra pak MŠANO konstatuje, že důvodem k zřízení MNO se zdá příprava pro stavbu mešity, na kterou má obec patrně prostředky, a předem podotýká, že MNO bude moci sotva uplatňovat nárok na příspěvky z církevního odboru MŠANO, protože muslimští duchovní nebudou splňovat podmínky pro úpravu státních dotací, jelikož „nedodrželi lhůtu podle zákona z 25. června 1926, č. 122 Sb. z. Rovněž subvence na administrativní účely a provoz kultovních objektů „budou sotva poskytnuty“.¹¹

Z archivních pramenů vyplývá, že teprve 6. listopadu 1935 obdrželo MŠANO a Zemský úřad v Praze návrh stanov MNO a nejméně dalšího půl roku obě instituce „o těchto stanovách ve smyslu tamních připomínek

8 SÚAr; MŠ; 1918-1948, 47, IX, A-Ž, II. kartón, 3929.

9 *Ibid.*

10 *Ibid.*; MŠANO; č.j. 5324/35 – VI/2.

11 Příloha na vědomí MV.

jednaly“.¹² V přípisu z 29. května 1936, adresovaném Gafuru Langu, tehdejšímu místopředsedovi Rady MNO, se zároveň do doby, než budou stanovy schváleny, nařizuje zastavit činnost obce „v zájmu uvarování se zbytečných zmatků a škod“. Proti tomuto nařízení se obec (skupina kolem redaktora Brikciuse) 22. června odvolala. Z dostupných materiálů však vyplývá, že průtahy státních orgánů se schválením zřízení obce a stanov s poukazem na „uvarování se zmatků“ nebyly způsobeny ani tak byrokratiismem a již předem nepřátelským postojem k islámu, jak vyplývá z pozdější interpretace MNO před protektorátními úřady v r. 1941 (viz dále), jako spíše personálními zmatky a soupeřením uvnitř MNO samé v průběhu roku 1936 (viz dále), což obci v očích úřadů jistě nepřidalo na důvěryhodnosti, ať už byla jejich rezervovanost k MNO způsobena negativním vztahem k islámu, nebo všeobecně silnou sekularizační tendencí, jež ve státní správě a vládě ČSR převládala.

Ačkoli „zmatky“ v MNO patrně na přelomu let 1936-37 ustaly (jak alespoň vyplývá z personálního složení Rady, vzešlé z valné hromady obce 14. února 1937),¹³ z následných četných dokumentů lze usoudit, že nedůvěra úřadů, zejména MV, přetrvávala a opírala se o jistý legislativní chaos, k jehož překonání zřejmě ze strany Rady MNO chyběla připravenost a ze strany MV ochota. Jako nepřekonatelná překážka se stále jevilo sjednocení rozdílů v uznání islámu Rakouskem r. 1912 a Uherskem r. 1916 a zejména skutečnost, že MNO – a nutno říci, že zcela v souladu s islámským zákonodárstvím a tehdejší praxí islámských zemí – trvala na výsadním právu uzavírat sňatky a konat pohřební obřady, což bylo samozřejmě v příkrém rozporu s legislativou ČSR. Rovněž požadavek arabštiny jako úředního jazyka a právně nezralý (vágní a ideologizující) text návrhu stanov byly nepřekonatelným předmětem sporu. Jestliže MŠANO zastávalo k zájmům MNO spíše vstřícný postoj a jestliže Zemský úřad v Praze se alibisticky obracel střídavě na MŠANO kvůli „společenské únosnosti“ či „ohledům na obecné zájmy“ a na MV v obavě o „občanskou bezúhonost“ členů obce, pak MV nekompromisně trvalo na vyjasnění legislativní stránky věci a zároveň prostřednictvím pražského a brněnského policejního ředitelství shromažďovalo na nejaktivnější členy MNO „interní informace“ pro Zemský úřad i pro potřeby vlastní.

Teprve 26. listopadu 1937 MV zaujalo zásadní postoj v rovině legislativní. Vzhledem k realitě, v níž se MNO nacházela, se MV přiklonilo k variantě „v Praze“, zatímco součást názvu „pro Československo“ odmítla respektovat s tím, že v Praze může být zřízena jen MNO ritu hanafitského, která „...může ovšem zahrnovati i muslimy, kteří bydlí na bývalém uher-

12 *Ibid.*; dopis Zemskému úřadu v Praze, č.j. 9153/17 z 29. května 1936.

13 *Ibid.*; dopis MNO Zemskému úřadu v Praze ze dne 27. února 1937.

ském území a jsou přívrženci tohoto ritu, neboť tam je islam uznán vůbec“.¹⁴ Muslimové jiného právního ritu se tudíž směli organizovat jen na bývalých uherských územích. O marné snaze MŠANO oblomit právní důslednost MV svědčí i část materiálu, v němž MV vyvrací poukaz MŠANO na analogii s československou církví evangelickou. MV uvádí, že právně nejde o analogii, neboť tato církev vznikla sloučením augsburského a helvétského vyznání, která byla uznána na obou územích říše, což v případě islamu neplatilo. MV tvrdilo, že podle čl. 1 §1 zák. č. 159/1912 musí být poměry muslimů upraveny nařízením. Proto ke schválení stanov MNO nestačí schválení MŠANO, „jak se toto ministerstvo domnívá“, nýbrž také souhlas MV a ministerstva spravedlnosti (dále jen MS).

Zpráva MV také upozorňuje na právo dozoru vyhrazeného státním úřadům, z čehož vyplývá, že MNO musí mít za jednacím jazyk také jazyk státní, který musí být v životě obce uplatňován do té míry, aby státní dozor mohl být účinně vykonáván. Proto nestačí, aby čeština byla pouze jednacím jazykem valné hromady, jak to stanovil §8 navrhovaných stanov MNO. Fakt, že kulturním jazykem islamu je výhradně arabština, zpráva MV nezpochybňuje, ale jako reprezentant sekulárního a národního státu vylučuje možnost, že by se v arabštině vedly matriční zápisy nebo jiné dokumenty. Tento požadavek ze strany MNO byl ostatně vskutku přemrštěný a je možno se jen domnívat, zda byl odrazem nekritického nadšení členů (namnoze znalých arabštiny), či spíše neznalosti reálných variant právního postavení muslimů ve státech, kde tvořili menšinu. Je také možné, že tyto varianty byly MNO známy, ale byly nepřijatelné – avšak spíše z důvodů ideologicko-politických než čistě doktrinárních. Ve většině zemí Asie a Afriky byla tehdy do značné míry uplatňována legislativa koloniálních metropolí, jejichž rozhořčená kritika se zhusta promítala do některých textů MNO (zejm. časopis *Hlas MNO*). Naopak ryze teologicko-právní argumentace, hájící muslimské zájmy v nemuslimském prostředí a vycházející např. z moderně interpretované legislativní koncepce *dár al-islám wa dár al-harb*, není u MNO nikde doložena.

Zpráva MV rozhodně odmítá postoj MNO ve věci povinného občanského sňatku a povinného vedení občanských matrik a odvolává se na zákon č. 51/1870 a jeho uplatnění v zákoně č. 159/1912. Oba zákony jsou ve zprávě označeny za „speciální“ a mohly být tudíž zrušeny jen speciálním zrušovacím předpisem, k jehož uplatnění MV tehdy nevidělo důvod. K otázce muslimských sňatků zpráva uzavírá: „Uznání islamu není ovšem důvodem k tomu, aby se mu přiznalo zvláštní postavení v oboru manželského práva...obtíže, které by vyplynuly z přizpůsobení státního manželského práva

14 SÚAr; MV; materiál 8. odd., č. 66 846/1937 s přípisem rukou: „Věc je naléhavě urgována“.

nařízením islamu, byly by tak značné, že by zavedení takového právního řádu asi na nich ztroskotalo. Obtíže by záležely v tom, že islam předpisuje pro sňatky před muslimským duchovním zvláštní formu odlišnou od formy předepsané čl. právem, takže by takové sňatky nemohly v Československu býti uznány za platné.¹⁵

Ve věci vztahu státu a islámského „duchovenstva“¹⁶ zpráva MV konstatuje, že vedením matrik je zatím nelze pověřit, protože se pro nejbližší dobu nepočítá s pevnou organizační strukturou islamu, ale připouští možnost „přibrati tyto funkcionáře“ k řešení některých úkolů místní správy. Jejich účast na vedení oddacích matrik však zcela vylučuje. Bere zde v úvahu i skutečnost, že MNO sama naznačila, že mnozí duchovní budou ze zahraničí, a nelze tudíž u nich předpokládat ani dobrou znalost státního jazyka, ani znalost nespočetných matričních předpisů, které jsou nepochybně zásadně odlišné od správních zvyklostí bývalé osmanské říše nebo jiné islámské země.

Po četných formálních a formulačních připomínkách k návrhu stanov MNO zpráva MV uzavírá, že za stavu, kdy „čsl. předpisy o uznání islamu jako státem uznaného náboženství trpí výrazovou nejednotností... není možno opřítí ústavu náboženské obce moslimské pro Československo o zákon č. 159/1912 ř. z.“. MV navrhuje, aby se zahájilo jednání o uznání islamu jiných větví, příp. islamu v českých zemích vůbec – po vzoru právní úpravy uherské. V této souvislosti je ovšem třeba zmínit zprávu z podkladového materiálu MS, který byl zpracován na žádost MV. Vyplývá z ní, že 27. července 1937 se na MS dostavil redaktor Brikcius, který byl požádán, aby definitivně formuloval stanovisko MNO k „hanafitskému ritu“ versus „pro Československo“. Podle zprávy Brikcius sdělil, že „hanafitský ritus by nevalil, protože je zde dosti příslušníků Islamu tohoto ritu, takže není třeba, aby bylo pomýšleno na jeho odstranění“.¹⁷ Ministerský úředník ve svém komentáři logicky vyvozuje, že Brikciusovo vysvětlení nyní překvapivě vyznělo odlišně od dřívějších postojů MNO, neboť ty vyznívaly v tom smyslu, že omezení na hanifovský madhab, jedině přijatelný v českých zemích vzhledem k zděděné rakouské legislativní normě, je vlastně na překážku plnohodnotného rozvoje islamu v ČSR. Zpráva zároveň konstatuje, že jednání s MNO ohledně právních aspektů jejího zřízení jsou obtížná.

15 *Ibid.*; s. 8-9 zprávy.

16 Pro potřeby této studie autor nepovažuje za nutné podrobněji charakterizovat právní a společenské působení *ulamá* - islámských náboženskoprávních autorit, resp. organizátorů rituálních úkonů v životě islámské obce. Konstatujeme pouze, že z dostupných materiálů čl. úřadů vyplývá, že o funkcích a statutu *ulamá*, jakož i o náboženské hierarchii v islamu *tyto* neměly valnou představu. Někde dokumenty hovoří o islamu jako o „církvi“ a *ulamá* jako o „duchovních“ v křesťanském slova smyslu.

17 SÚAr; MV; 8. odd., č. 66 846/1937, podkladová informace z ministerstva spravedlnosti.

Vzápětí po vydání shrnujícího stanoviska MV zaslal Brikcius, tehdejší místopředseda Rady MNO, 30. listopadu 1937 zoufalý dopis Presidiu Ministerské rady, v němž „uctivě prosí“ o „laskavou intervenci“ u MV ve věci urychleného schválení „Ústavy“ MNO, což bylo pro obec předpokladem pro organizaci celostátní sítě obcí a zřizování modliteben. Je zřejmé, že Brikcius tak učinil, aniž by již znal výše popsané stanovisko MV, neboť si stěžuje na to, že na rozdíl od MŠANO a MS „MV souhlas již delší čas odpírá a nepodává několikráté žádané a ostatními Ministerstvy urgované vyjádření“.¹⁸

Další tři léta se ve věci uznání MNO nic významného nedělo. MNO ustala ve svých snahách a napříště se omezovala na podávání pravidelných zpráv z valných hromad. Spíše se soustředila na upevnování vnitřní struktury a vztahů mezi členy, posilování vztahů se zahraničními mecenáši a poradci a na důsledné plnění náboženských povinností svých členů. To vše se sice dělo v ne zcela legálních podmínkách, ale vzhledem ke stále omezenému počtu praktikujících muslimů úřady činnost MNO tolerovaly jako svého druhu kuriózní zájmové sdružení romantiků či neškodných dobrodruhů. Nedostatečný zájem státu jistě lze přičíst navrub i dramatickému politickému vývoji let 1938-1939. Dokumenty z tohoto období se týkají výhradně dalších právnických cvičení na téma muslimských sňatků a matrik. Veškerá korespondence z té doby působí dojmem, že se celá věc změnila v pouhé rutinní prestižní soupeření mezi MŠANO a MV, pro jehož právní purismus a rezervovanost vůči MNO se nakonec MŠANO obrátilo prostřednictvím MS na Nejvyšší soud se žádostí o posudek.

Verdikt Nejvyššího soudu potvrdil opakovaný postoj MV, podle něhož „ustanovení § 7 zákona č. 159/1912 o povinném občanském sňatku moslemů a vedení občanských matrik“ pro MNO platí a nebylo zrušeno žádným zákonem či dekretem ČSR.¹⁹ Materiál MV, který byl spolu s posudkem soudu postoupen MŠANO dne 6. května 1938, navíc obsahuje argumenty, opírající se o zákon 320/1919, který stanoví, že oddací matriky smí vést pouze oddávací místní orgány státní správy, protože rovněž nelze požadavku MNO vyhovět. Proti vedení rodných a úmrtních matrik MNO byla vznesena námitka, že by to bylo v rozporu s Josefínským matričním patentem a zákonem č. 51/1870 ř.z. Ke schválení stanov MNO se nejnověji uvádělo, že je

18 SÚAr; MV;1918-1948, 47, IX, A-Ž, II. kartón, 3929.

19 *Ibid.* Z materiálu, zpracovaného 1. odd. MV, zahrnujícího informaci o posudku Nejvyššího soudu. Posudek se odvolává na článek prof. Hennera v čas. *Právník* roč. 51 „Uznání islamu v Rakousku“, podle kterého islám považuje manželství za soukromou smlouvu, jejíž platnost závisí na dohodě stran, dosvědčené svědky, kdežto „obřad církevní“ (má se na mysli sama forma svatebního obřadu – pozn. aut.) je vedlejší a v praxi islámského světa není jednotný.

nutno zvolit formu vládního nařízení, k čemuž však musí býti splněny blíže nespécifikované předpoklady.

15. březen 1939 pro vývoj MNO a jejího vztahu k státu zprvu mnoho neznamenal. Z materiálu MŠANO, vypraveného 31. března 1939, nicméně lze vysledovat určitou změnu dikce – nejspíše zapříčiněnou nervozitou státních úředníků za situace, kdy dosavadní „böhmische Schlamperei“ ve státní správě a legislativě měla být nahrazena „vládou pořádku“. Materiál obsahoval především údiv nad tím, že MNO ve svém dopise z 13. března informuje o konání další valné hromady „ve smyslu Ústavy MNO“(!) a dovoluje si žádat MŠANO o schválení výsledků voleb nové Rady. „Jak se mohla konati valná hromada, je nadmíru podivné“, divil se autor zprávy „jestliže nebyly dosud schváleny stanovy a zpráva MNO postrádá základní formální i obsahové náležitosti“. MŠANO prohlásilo volby za neplatné, nicméně konstatovalo, že „po posledních státoprávních změnách je situace ovšem zcela jiná, bude nutno vyšetřiti, kolik stoupenců islam na dnešním státním území má“. Nakonec se v odpovědi MNO „důrazně podotýká“, že po schválení stanov se musí konat nová valná hromada a volby „za vědomí státních úřadů“. MŠANO dále žádá o zprávu, kolik příslušníků a na jakých adresách trvale bydlí na území Protektorátu, kolik je Čechů a jakého národnostního složení jsou cizinci.²⁰

Nicméně další kontakt se uskutečnil až 25. ledna 1941. Protokol z návštěvy Rady MNO na MŠANO hovoří o tom, že „se dostavili pánové Mohamed Abdallah Brikcius, redaktor *Vlajky* a místopředseda MNO pro Čechy a Moravu v Praze, a JUC Ivo Mohamed Spoutil, úředník. Poukázali na průtahy s uznáním obce v bývalém režimu, znovu připomněli rakouský zákon č. 159/1912 a výnos MŠANO z 3. února 1935, který byl pak několikrát zpochybňován MV. Nyní jim šlo opět o ustavení obce s asi 700 věřícími, jejíž činnost by byla plně finančně zajištěna ústředím muslimských obcí v Sarajevě. Jeho formální závazek žadatelé předložili. Dotace měla být použita zejména na výstavbu mešity, provoz provizorních modliteben a vydávání *Hlasu*.“²¹

Po dalších třech konzultacích referenta MŠANO se zástupci obce předložila Rada MNO 14. února 1941 konečný návrh stanov ve 12 požadovaných vyhotoveních. Teprve 11. června však bylo MŠANO schopno odeslat jej na MV. Návrh měl sloužit jako „osnova vládního nařízení“. MV ve svém vyjádření z 18. července 1941 kupodivu nemělo k návrhu stanov připomínek,²² zato MS v novém podrobném rozboru z 26. června znovu při-

20 SÚAr; MŠ; 1918-1948, 47, IX, A-Ž, II. kartón; zpráva MŠANO č.j. 420 74/1939.

21 SÚAr; MŠ; 1918-1948, 47, IX, A-Ž, II. kartón, protokol MŠANO k č.j. 3935/41.

22 *Ibid.*; MV; vyjádření 1. odd. k čís. A-3144-20/6-1941-1; Předsednictvo min. rady č. 36445/41, sv. 724/147.

pomnělo „terminologické nesrovnalosti“, jež by mohly implikovat rozdíly věcné. Vyzvalo k vyjasnění jazykového a národnostního složení MNO, nesouhlasilo s čl. 1 stanov, kde se hovoří o českém a arabském jazyku a přehlíží se přitom úřední jazyk říše, atd.²³ Dne 12. září 1941 přišla ještě připomínka z MV ohledně úpravy osnovy vládního nařízení, která vyjadřovala obavy, aby text osnovy nezakládal možnost politické činnosti obce.

Nařízením Presidia Ministerské rady byla *MNO pro Čechy a Moravu v Praze* uznána.²⁴ V průvodním textu Presidia se konstatuje, že tentokrát byl návrh zbaven obsahových i formálních nedostatků a vágních formulací ohledně ideového obsahu islámu, které neměly z hlediska právního zakotvení obce žádnou relevanci. MNO byla nakonec uznána po sedmi letech průtahů, vysvětlování, legislativních nedorozumění a snad i nekompetentnosti. Není však jasné, zda tak učinila ještě protektorátní vláda gen. A. Eliáše, nebo vláda nová. Text vládního nařízení, který je k dispozici v německé a české verzi, totiž neobsahuje přesné datum. Jak známo, 27. září 1941 přibyl do Čech nový říšský protektor R. Heydrich, jehož prvním krokem byla rekonstrukce Eliášovy administrativy a vyhlášení civilního výjimečného stavu.

Po r. 1941 nejsou k mání již žádné dokumenty, které by svědčily o kontaktu MNO s úřady. V květnu 1945 obec, kompromitovaná loajalitou některých členů vůči nacistické okupaci, v nastalém politickém ovzduší svou činnost zcela spontánně ukončila. Vývoj po únoru 1948 už na rozpad MNO neměl žádný vliv.

M. A. Brikcius a ti druzí

Na zrodu MNO se podílely čtyři základní komponenty: a) zahraniční muslimové žijící v ČSR; b) zahraniční islámské instituce; c) zastupitelské úřady některých islámských zemí; d) čeští konvertité.

První porady (8. 11. 1934) se za arabské muslimy zúčastnil Egypťan Sálíh Abdulkádir, bosensko-hercegovskou komunitu reprezentoval ing. Sabit Smajlbegovič ze Sarajeva a „ruské“ muslimy Hamid Bekuch (Čerkes) a Habiburahman Sadikov (krymský Tatar). Zájem projevila též méně početná, zato velmi aktivní skupina albánských studentů (Gafur Langu, Jasa Sirri). Za české muslimy jmenujme alespoň generála čsl. armády Ahmeda Vondřicha.²⁵

23 *Ibid.*; ze zprávy MS na vědomí MŠANO, č.j. 32 104/41-11.

24 SÚAr; Předsednictvo Ministerské rady Protektorátu Čechy a Morava, sv. 724/147, č. 36 445/41; Na dokumentu chybí přesné datum vydání, a to jak na české, tak na německé verzi. Název zní: *Vládní nařízení ze dne.....1941.*

25 *Hlas muslimské obce pro Čechy a Moravu*, prosinec 1944, s. 1. První schůzky zakládající

Z dostupných materiálů vyplývá, že kolem MNO se shromáždila především stabilní skupina zahraničních praktikujících muslimů, kteří ve vzniku obce spatřovali příležitost k upevnění vlastní duchovní identity v „cizím“ civilizačním prostředí, ke kolektivní realizaci islámských rituálů a k obecnějšímu společenskému vyžití v duchu vlastních tradic. Motiv vehementního šíření islámské misie se nezdál být v popředí – už pro opatrnost cizinců ve vztahu k úřadům. Z hlediska českých moderních dějin však za zmínku stojí spíše nepočtená skupina čl. státních občanů, kteří k islámu konvertovali. Právě oni vynaložili při jeho šíření v ČSR největší úsilí.²⁶

Mezi nimi byl nejvýraznější postavou Alois Bohdan Brikcius, který po přestupu na islám přijal jméno Mohamed Abdallah.²⁷ Kromě toho se v jeho knihách i na některých úředních dokumentech objevuje před jeho jménem čestný titul „Hadži“ (tur., resp. bos. forma arab. *al-hádždž*), který měl Brikcius právo nosit jako účastník pouti do Mekky v roce 1933 poté, kdy spolu se svou druhou ženou Marií (isl. jm. Marjam Bint Alí) přijali islám v tehdejší francouzské kolonii Džibuti výnosem tamějšího *kádiho* (soudce) za přítomnosti deseti způsobilých ručitelů.²⁸ Brikcius byl jistě rozporuplná osobnost, jejíž hodnocení se ani dnes, s odstupem času a s pomocí téměř kompletní dokumentace, nemůže autor této studie zhostit bez jisté míry subjektivismu. (Chybí vlastně pouze prameny o tom, zda skutečně, příp. kde a jak dlouho byl Brikcius vězněn na základě Benešova „malého dekretu“ po květnu 1945).

Brikciusův pozitivní, silně romantický a emotivní vztah k Arabům a islámské civilizaci se utvářel v mládí během jeho cest po Blízkém východě ve 20. letech a vyvráhal v kontextu mezinárodněpolitické situace, poznamenané britskou a francouzskou nadvládou nad značnou částí islámského světa. Brikcius měl na svých cestách špatné zkušenosti s britskými úřady. Jako evropský muslim byl podezřelý v Indii i ve východní Africe, aroganci koloniálních úřadů vnímal spolu s místními muslimskými přáteli jako poní-

---

skupiny se konaly v soukromém bytě Ve smečkách 9, Praha 2; od jara 1935 pak (včetně kolektivních modliteb a některých oslav islámských svátků) v Brikciusově bytě na třídě krále Alexandra 20 v Praze 6 (za Protektorátu Letecká 20, po válce Jugoslávských partyzánů).

- 26 Na ustavující schůzce byli přítomni: Abdul Hamid Baba bej, Saleh Abdel Kader (Egypt), Sejed Hasan Mirza chán (Indie), M.A. Brikcius (ČSR), Sabit Smajibegovič, Mohamed Kurtagič, Kadir Čatič, Šefko Pinjo, Vahjudin Handžič, Ešref Filipovič, Osman Džumišič, Abdulah Kadič (všichni Jugoslávie), Ahmed Nabi Magoma, Hamid Bekuch, Habiburahman Sadikov (všichni SSSR); transkripce jmen podle čl. v *Hlasu MNO*, prosinec 1944, str. 1
- 27 Brikcius se narodil 30.9.1903 v Bohňské Bistrici ve Slovinsku a zemřel 19.2.1959 v Praze.
- 28 Blíže viz M. A. Brikcius, *V záři půlměsíce*, Praha: Klub přátel Orientu 1934. Na snímku dokumentu o konverzi je datum 14. šawwál 1351 hidžry, které odpovídá 11. únoru 1933.

žení a komplot. V tomto duchu byl také ochoten chápat sympatie Turecka a mnohých arabských nacionalistů k třetí říši. Tato zjednodušená optika mu znemožňovala vidět nebezpečí nacismu pro jeho zemi (ačkoli v předprotektorátních textech lze vystopovat nesporné známky vypjatého pravicového vlastenectví) i nebezpečí nacistické rasové teorie pro jeho milované Araby. Jeho postoj vyvrcholil v letech Protektorátu, kdy v časopise *Hlas MNO* otevřeně podporoval pragmatické spojení některých arabských nacionalistů s Německem.

O Brikciusově vnímání islámu spíše jako obdivuhodné civilizace než jako náboženského systému svědčí zejména jeho knihy a články. Třeba v knize *Napříč Kemalovým Tureckem* se nikde nevyjadřuje kriticky o silně antiislámském režimu prezidenta Atatürka, naopak vyzdvihuje tureckou nezávislost na Anglii a Francii. Také v dalších cestopisech se islámu často zastává spíše v kontextu pozitivního líčení arabských nacionalistických ambic, obdivuje odpor Arabů proti evropskému kolonialismu, příp. sionistické kolonizaci Palestiny.²⁹ Pro obecně pozitivní tón jeho publikační činnosti i pro jeho rozhodnutí konvertovat k islámu je typický např. následující úryvek: „...během svých cest seznal jsem nový obraz Islamu, nezkreslený křivým nazíráním, resp. křivým úsudkem Evropanů, posuzujících Orientálce a muslimy jako barbary a reakcionáře... v Tureku poznal jsem moslímský národ se silným vlivem náboženským a tím více toužil jsem poznati Islam, který činí tamější lidská srdce tak dobrými.“³⁰

Brikcius pracoval převážně jako publicista, nejprve v časopise *Širým světem*, později ve Stříbrného *Pražském poledníku* a ve fašistické *Vlajce*. Teprve tam a v orgánu MNO *Hlas* měl příležitost formulovat své nejostřejší kritiky Británie, „židobolševismu“ a sionismu a zároveň nepřestal sdílet přesvědčení částí Arabů a dalších muslimů, že Německo je zbaví západního kolonialismu, marxismu a „sionistického spiknutí“.³¹ Z archivních materiálů, názorů prof. Šilhavého, ani z výše uvedených knih nevyplývá, že by Brikcius projevoval sympatie vůči nacistické ideologii jako takové. Naopak, jeho silně pravicové zaměření³² a blízkost k organizaci Vlajka by spíše ukazovaly na pravý opak.

Brikcius ve svých názorech nedokázal vést jasnější hranici mezi islámem jako náboženským systémem (resp. na něm vytvořenou civilizací) a mezi

29 Mezi jeho nejznámější knihy, vydávané v edici Oasa, patří *Napříč Kemalovým Tureckem* (1935), *Palestina – svatá země krví zalitá* (1939), *Sýrie pod francouzskou trikolorou* (1939), *Zajordán – země proradného syna šerifa Husejna – Abdallaha* (1940), *Irak – země odplaty* (1941).

30 *V záři půlměsíce*, o. c., 13.

31 Z materiálu SÚAr; MV; výstřížky článků přiložených k jeho spisu; interview s M. A. Šilhavým 6. 5. 1996.

32 *Ibid.*; interview...

aktuální politickou situací. Když vyjadřoval víru ve vítězství německých zbraní, ležela mu na srdci výhradně „věc islámu“. Když se vyznával z obdivu k islámu, často poukazoval na jeho ponížení – nejčastěji v podobě zrady a zneužití Arabů Angličany v letech 1916-1917 k prosazení vlastních koloniálních zájmů. Přesto v letech 1940-1945 napsal do *Hlasu* několik článků, v nichž ke své škodě hranici obrany islámu překročil, když zcela otevřeně horoval pro vítězství nacismu.³³ O jeho politické naivitě a nekritické zahleděnosti do „věci islámu“ svědčí, že byl ochoten oslavovat i fakt, že japonská vojska „stojí na indických hranicích“. Názor, že němečtí nacisté bojují za zájmy Arabů, chorvatští ustašovci za zájmy bosenských a Japonci za zájmy indických muslimů, není třeba komentovat.

Brikcius byl romantik, člověk, který upřímně a spontánně miloval islámský svět pouští, oáz a městské orientální architektury, stejně jako otevřenost a pohostinnost tamějšího obyvatelstva. To vše vztahoval ke své vizi islámu. Na druhé straně ne vždy měl přesné představy o islámských reáliích, peripetích islámského zákonodárství a pluralitě moderních proudů islámského myšlení. Nicméně vzhledem ke svým četným cestám a kontaktům se zastupitelskými úřady islámských zemí v Praze to byl právě on, kdo se stal organizační duší MNO. Na něho se také soustředilo MV při sbírání „interních informací“ prostřednictvím pražského policejního ředitelství. V jedné z nich se píše, že dotyčný „jest dobrodružné povahy a má pověst světo- běžníka. Milada, roz. Illingerová, jest již jeho třetí manželkou. Zdržoval se několik let v cizině...byl také v Indii, odkud byl anglickými úřady pro podezření ze špionáže vypovězen. V roce 1926 byl tři měsíce léčen v ústavu pro choromyslné...v ohledu mravním a politickém není proti němu námitky“.³⁴ Jiná zpráva zase uvádí, že žil 14 let v Egyptě (!) a zpronevěřil peníze, které tam sbíral na stavbu mešity v Praze.

Podobné materiály byly k dispozici i na jeho ženu Miladu. Z Čechů si pak MV vedlo záznam na generála Ahmeda Vondřicha, legionáře, zakládajícího člena MNO, který – ještě jako důstojník rakouské armády – prosadil, že důstojníci islámského vyznání mohou nosit místo brigádýrky fez, což prý se pokoušel prosadit i v čsl. armádě. Obdobné záznamy se ovšem vedly

33 „Došlo na zločince ze SSSR, dojde i na zločince britské“ (*Hlas MNO*, červenec 1941), „Zraky Islamu obráceny k Berlínu a Římu“ (únor 1942), „Bolševický „ráj“ v Bosně zlikvidován“ (březen 1943). Zdá se, že jeho postoj byl ovlivněn zejména úspěšným britským zásahem proti povstání „zlatého čtverce“ v Iráku r. 1941, které doufalo ve vojenskou pomoc Německa. Představitel povstání gen. Rašíd Alí al-Kajlání – ačkoli rozhodně nebyl zvlášť horlivý muslim – se s Brikciusem osobně znal a v letech 1942-1944 MNO podporoval ze svého exilu v Německu (podobně jako jeruzalémský muftí Hádždž Amín al-Husajní). Podobné styky ovšem Brikcius udržoval i s proanglicky orientovanými muslimskými politiky.

34 SÚAr; MV; č. 66 846/1937, ze zprávy policejního ředitelství Praha ze 4. března 1937, vyžádáno sekret. MV k podklad. mater. pro MŠANO.

zejména na cizí státní příslušníky, jako byl např. albánský student Gafur Langu.³⁵ Podobné zprávy se zpracovávaly i na muslimy žijící v Brně a okolí. V jedné, z 20. ledna 1937, se konstatuje jejich „naprostá loyality k státnímu zřízení a tolerance k jiným vyznáním“. Většinou se jednalo o cukráře, trhovce, zmrzlináře v Hodoníně, dělníky ve Zlíně a studenty v Brně.³⁶

Personální obsazení Rady a činnost MNO v letech 1935-1943

Při založení na přelomu let 1934-1935 měla MNO, podle různých zdrojů, kolem 700 členů v Praze (z toho jen 10 Čechů + sympatizujících rodinných příslušníků).³⁷ Tento počet se nezměnil ani v letech Protektorátu, přibýlo jen několik českých konvertitů.³⁸ Uvedená data ovšem zahrnují i jednotlivce žijící mimo Prahu a několik osob, které se odstěhovaly na Slovensko. Na Moravě bylo r. 1937 registrováno 26 muslimů, z toho 10 v Brně. Jedněmi z mála čl. státních občanů tam byli dr. Mehdi ben Zapletal z Hulína a pozdější dlouholetý imám a současný předseda ústředí MNO prof. Mohamed Ali (Přemysl) Šilhavý z Třebíče.³⁹

V čele MNO stála volená Rada (Medžlis). Na základě §6 Ústavy měla následující strukturu: a) předseda (rajs el-medžlis); b) místopředseda (najb el-rajs); c) jednatel (vekil); d) pokladník (emin sendúk); e) duchovní (imám); f) dva přísedící.⁴⁰ Rekonstrukce na základě neúplných údajů v dokumentech a bulletinu *Hlas MNO* nabízí následující přehled personálního obsazení Rady:

- 1935 – a) M. A. Brikcius, b) H. Bekuch, c) S. Smajlbegovič,
d) S. Abdel Kader, e) S. Hadžiosmanovič;
1936 – a) M. A. Brikcius, b) G. Langu, c) M. Brikciusová;
1937 – a) S. Hadžiosmanovič, b) M.A. Brikcius, c) M. Mahinič,
d) H. Bekuch, f) Mehdi ben Zapletal, Václav Ahmed Poláček;
1939 – a) M. b. Zapletal, b) M. Mahinič, c) M. A. Brikcius, d) V. A. Poláček,
e) S. Hadžiosmanovič, f) Omar J. Lhota a Jasa Sirri;

35 SÚAr; MV; ze zprávy policejního ředitelství Praha Zemskému úřadu k č.j. 592/21-37 z 5. února 1937, opatřeno notickou „Velmi nutné!“.

36 SÚAr; MV; materiál Zemského úřadu na základě záznamu policejního ředitelství v Brně ze dne 26. ledna 1937.

37 SÚAr; MŠ; 1918-1948, 47, IX, II. kartón, informace na vědomí MV a Zemskému úřadu v Praze.

38 *Ibid.*; Protokol z 15. ledna 1941 o jednání MNO na MŠANO.

39 SÚAr; MV; materiál Zemskému úřadu...; *Hlas MNO roč. 1939*, rubrika *Zprávy - inf.* o vyslání M.A. Šilhavého na náboženskou univerzitu al-Azhar v Káhiře.

40 Návrh Ústavy MNO z r. 1936; výklad struktury MNO v *Hlasu...*, březen 1939; transkripce zachována v souladu s pramenem.

1941 – a) M. b. Zapletal, b) M. A. Brikcius, c) Mohamed Ivo Spoutil,
e) S. Hadžiosmanovič, f) Omar J. Lhota a J. Sirri;

1942 – a) M. A. Brikcius, b) Omar J. Lhota, c) M. I. Sputil, d) A. V. Poláček,
e) S. Hadžiosmanovič, f) Šefko Pinjo a J. Sirri.

Složení Rady MNO v roce 1936 je třeba vidět v kontextu dočasné krize, jíž obec prošla. Již před konáním valné hromady (2. února) se projevila nespokojenost části členstva s chováním M. A. Brikciuse. Diskuse valné hromady přispěla k uklidnění situace, ale již následná volba Rady proběhla v rozporu se stanovami. Na místo předsedy byli tři kandidáti – Abdel Kader, Bekuch a jistý A. Touchi. Dosavadní předseda údajně volbu zmanipuloval tak, že předsedou byl zvolen on sám.⁴¹ Nespokojení členové podali 29. února na MŠANO stížnost a žádost o vypsání nových voleb. Za Čechy ji podepsal Ferdinand Schlögl a za cizince Hamid Bekuch. 25. března však byla žádost zamítnuta jako neoprávněná. Brikciusem vedená Rada nicméně svolala na 26. dubna mimořádnou valnou hromadu, na níž byla potvrzena hegemonie jeho křídla. Opozice v čele se Schlöglem požádala v souladu s §5 stanov, aby shromáždění předsedal nejstarší člen obce, ale Brikcius a Langu diskusi zamezili. Nato téměř polovina členů schůzi opustila. Dne 7. května Schlögl s Bekuchem znovu navštívili MŠANO a poukázali na „porušování stanov“ a „rozvrat v obci“, který „škodí pověsti islamu v ČSR“. Zároveň požádali úřady o „morální podporu“ a zastavení činnosti MNO, dokud obec „bude ovládána Brikciusovým terorem“.⁴² Jak víme, 29. května byla činnost obce vskutku pozastavena a ve věci bylo zahájeno šetření. Brikcius na MŠANO intervenoval blíže nespecifikovaným článkem, který měl Schlögla kompromitovat, a zároveň poukázal na neserióznost jeho názorů ohledně stanov MNO. Na rozdíl od Schlögla byl Brikcius schopen záhy předložit přepracovaný návrh stanov. Z interních poznámek a informací referentů MŠANO vyplývá, že se na Brikciuse dívali jako na intrikána se špatnou pověstí a byli nakloněni Schlöglovým a Bekuchovým obavám o prestiž obce. Oba jmenovaní se však své iniciativy vzdali a se skupinou svých příznivců obec opustili. Brikcius a Langu tak zůstali pro MŠANO jedinými partnery.⁴³

MNO po celé desetiletí svého působení vykazovala tři typy činnosti, odpovídající svou intenzitou jejím početnímu stavu:

a) *Posilování identity* – snaha o stálý kontakt členů (alespoň písemný) a společné praktikování rituálu – kolektivní modlitby, zejména u příležitosti islámských svátků (zejm. o ramadánu, při pouti do Mekky a *maulidu* – oslavě

41 Podrobnější popis průběhu valné hromady viz: SÚAr; MŠ; *o.c.*, zápis z jednání referenta MŠANO s představiteli opoziční skupiny v MNO.

42 *Ibid.*; ze zprávy MŠANO Zemskému úřadu.

43 *Ibid.*; interní materiál MŠ z 18. května 1936.

Prorokových narozenin). Zde se MNO spoléhala zvláště na zkušenosti ing. Saliha Hadžiosmanoviče, stálého imáma obce, Sarajevana, znalého rituálu.

b) *Misijní činnost* – opírala se o finanční prostředky (nejprve egyptský konzulát, později převážně islámské instituce v Bosně, islámské misijní centrum v Berlíně, mecenáši v arabském světě, v menší míře příspěvky členů a příznivců obce) na nákup Koránů a náboženské literatury (převážně z Bosny) a na vydávání bulletinu *Hlas MNO*. Obec organizovala přednášky, na nichž vystupovali zkušení misionáři z Bosny a teologové ze silného centra v Berlíně, částečně stoupenci nekonformního hnutí ahmadíja, působící v Německu. Mnohatisícovým nákladem MNO vydala obsahově nenáročné letáky *Co je islam?* a *Islámská věrouka*. V r. 1937 začal vycházet bulletin *Hlas MNO*, v jehož předválečných číslech se objevovaly propagačně a didakticky laděné články zahraničních muslimů, seznamující čtenáře s realitami a posláním islámu. Od r. 1940 se v *Hlasu* objevovaly také články s výrazně politickou, profašistickou tematikou.

c) *Organizační činnost* – MNO údajně do r. 1945 sjednotila všechny muslimy v českých zemích. Kromě pražského ústředí byl zřízen „zemský úřad důvěrníka“ pro Brno (1938) a Slovensko (1938 v Piešťanech), v r. 1944 byla pobočka ustavena v Olomouci. Po celou dobu se MNO marně pokoušela získat povolení státních úřadů ke stavě mešity, ačkoli finanční prostředky jí zřejmě nechyběly.

SUMMARY

The Muslim Religious Community in the Czechlands (1934-1945)

The article deals with the rise and temporal development of the Muslim religious community in Czechoslovakia during the second half of the 30s and the Nazi period after the occupation in 1939. In the first part the author (a research fellow of the Oriental Institut in Prague) describes the poor historical experience of the Czechlands with the Islamic civilization and mentions demographical changes following the Austrian annexation of Bosnia-Herzegovina in 1878. In the second chapter he summarizes and comments a set of documents reflecting the 7 years lasting community's contacts with the Czechoslovak authorities, mainly from the juridical point of view. Two other chapters are devoted to the portrait of M. A. Brikcius, probably the most active leader of Czech Muslims, and an organizational network of the community. The study is based exclusively on primary sources – mainly documents of the State Central Archive in Prague, the Charles Univ. Library, the Library of Oriental Institute and the interview with a recent prominent leader of Czech Muslims.